

Muhammed
Haseneyn
el-Adevî

yetindeki Desuk Enstitüsü, Dimyat Enstitüsü ve Tanta'daki Ahmedî Enstitüsü gibi Ezher'e bağlı dinî enstitüleri ıslah etti. Bu enstitülere giriş şartlarıyla eğitim ve öğretim programlarını düzenledi yeni binalar yaptırdı. Dört fıkıh mezhebini temsilen otuz kişiden oluşan Ezher Büyük Âlimler Cemaati (Cemâatü kibârî'l-ulemâ) ve Ezher Yüksek Meclisi üyeliğine seçildi. Daha sonra Ezher meşihatlığına vekil tayin edildi. Osmanlı Devleti tarafından kendisine üçüncü dereceden Mecîdî nişanı ile ikinci dereceden Osmânî nişanı verildi; ayrıca Mısır'da birinci dereceden "ilmî taltif kisvesi" aldı. 1915'te, Ezher'le ilgili bazı konularda, Mısır'ın başında bulunan Hüseyin Kâmil ile aralarında anlaşmazlık çıkınca idarî görevlerinden alındı. Bunun üzerine kendisini tamamen öğretime ve kitap yazmaya verdi. Aynı zamanda, Halvetiyye'nin Şerkâviyye kolunun faal bir mensubu ve tarikatın kurucusu Ahmed b. Şerkâvî el-Halîfî'nin önde gelen talebeleri arasında bulunuyordu. Nisan 1936'da vefat etti; Kahire'de Abbâsiyye semtindeki Karâfetül-hafır Mezarlığı'na defnedildi.

Başta fıkıh ve tasavvuf olmak üzere naklî ve akılî ilimlerle ilgili kaleme aldığı eserlerin büyük bir kısmı yayımlanmıştır. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Bü-lûğu's-sûl fi medhâli 'ilmi'l-uşûl; el-Ğavlül-câmi' fi'l-keşf 'an muğaddimet-i Cem'îl-cevâmî; el-Ğavlül-mübîn fi hıkmî'l-mu'âmele beyne'l-ecânib ve'l-müslimîn; el-Fuşûlü'l-vâfiyât fi ahkâmî'l-mu'âmelât; Fetâvâ şer'iyey; el-Mevârîş fi ş-şer'ati'l-İslâmiyyey; Şerhu'l-Mevridî'r-Rahmânî fi't-tevhîd ve't-tasavvuf; Hükmüt-tevessül bi'l-enbiyâ ve'l-evliyâ; İthâfû'l-verrâd bi-eşi'ati'l-evrâd li's-sâdeti'l-Halvetiyyey; el-İfâdâtü'l-kudsîyyey fi beyânî ba'di'l-işlâhâti'l-hikemiyyey; et-*

Taşavvurâtü'l-evveliyyey fi'l-meğâlibi'l-hikemiyyey; Ta'lîka 'alâ Risâleti'l-Âmilî fi 'ilmeyi'l-cebr ve'l-hisâb; el-Hâşiyetü'l-kübrâ 'ale'l-Ma'külâti'l-hikemiyyey fi'l-felsefe; Unvânü'l-beyân fi 'ulûmi't-tibyân; el-Medhâlû'l-münîr fi muğaddimet-i 'ilmi't-tefsîr; et-Ta'lik 'alâ Nuḥbeti'l-fiker.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali Paşa Mübarek, *el-Hıttatü't-Tevftkiyyey*, Bulak 1306, IX, 179; Serkis, *Mu'cem*, II, 1648-1649; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 446; Zeki Mücâhid, *el-A'lâmü's-şarkîyyey*, Kahire 1945, II, 160; Zirikli, *el-A'lâm*, Kahire 1373-78/1954-59, VI, 326; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, Dimaşk 1376-80/1957-61 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), IX, 231; *Fihri'sü'l-Mektebeti'l-Ezheriyyey*, IV, 152; VI, 143; Muhammed Suâd Celâl, "el-İmâmü'l-ḥucce eş-Şeyḥ Muhammed Ḥaseneyn Maḥlûf el-'Adevî", *Mecelletü'l-Ezher*, LV/9, Kahire 1983, s. 1510-1519; F. De Jong, "al-'Adawî", *EI² Suppl.* (İng.), I, 40-41.

MÂCİDE MAHLÛF

ADEVİYYE

(العدوية)

Adî b. Müsâfir'e nisbet edilen bir tarikat.

Adî b. Müsâfir'in vefat ettiği 557 (1162) yılından itibaren Musul ve civarında birkaç asır varlığını sürdüren bu tarikat, daha sonra şeyhe hürmet ve tâzimde ileri gidip onu ilâhlaştırma noktasına kadar götüren bazı müfrit taraftarları vasıtasıyla Yezîdîliğe dönüştürülmüştür. Başlangıçta tam mânâsıyla Sünnî bir tarikat olan Adeviyye, böylece şeriat dışı bir tarikat haline gelmiştir. Bugün sadece Yezîdîlik'le ilgili dolayısıyla üzerinde durulan ve Sohbetiyye adıyla da anılan tarikatın âdâb, erkân ve tarihî inkişafı hakkında fazla bilgi yoktur. Kaynaklarda Adeviyye tarikatından çok bu tarikatın kurucusu olarak kabul edilen Adî b. Müsâfir hakkında bilgi mevcuttur (bibliyografya için bk. ADÎ b. MÜSÂFİR).

SÜLEYMAN ULUDAĞ

ÂDİD

(عاضد)

Sözlükte "yardım eden, destekleyen" anlamına gelen kelime, hadis ilminde, eksikliği bulunan bir haberin eksikliğini gideren ikinci bir haber için kullanılmıştır (bk. MÛTÂBAAT).

ÂDİD-LİDİNİLLÂH

(العاضد لدين الله)

Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf (ö. 567/1171)

Son Fâtımî halifesi (1160-1171).

20 Muharrem 546'da (9 Mayıs 1151) Kahire'de doğdu. Bu sırada devlet zayıf düşmüştü ve karışıklıklar içindeydi. Fâtımî idaresi Mısır'ın Sünnî halkı tarafından desteklenmediği gibi, Bedr el-Cemâlî'den (ö. 1094) beri ülkeyi fiilen vezirler yönetmekteydi. Büyük kumandanlardan vezirlik makamına geçenler "sultan" unvanını alıyor, sikke ve hutbe-de adları halife ile beraber anılıyordu.

Vezir Talâi b. Rüzîk, genç Fâtımî Halifesi Fâiz'in 3 Temmuz 1160 tarihinde ölümü üzerine onun yerine henüz dokuz yaşındaki Ebû Muhammed Abdullâh'ı el-Âdid-Lidînilâh unvanıyla halife ilan etti. Ayrıca halifeyi ve sarayı kontrol altında tutabilmek için onu kızlarından biriyle evlendirdi ve böylece devlet idaresine tamamen hâkim oldu. Talâi'in Eylül 1161'de öldürülmesi üzerine yerine Rüzîk vezir tayin edildi. Rüzîk'ten sonra sırasıyla Kûs Valisi Şâver ve saray ağası Dirgâm vezir oldu. Ancak Şâver 25 Mayıs 1164 tarihinde yeniden Fâtımî vezirliğini ele geçirdi. Kudûs Haçlı Kralı Amaury'nin 1168 yılında Mısır'da Şâver'e karşı çıkarttığı isyanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine elebaşları Kudûs'e kaçtılar. Amaury isyancıların teşvikiyle Mısır'ı işgale karar verdi ve 19 Ekim 1168'de Askalân'dan Mısır'a hareket etti. Bunun üzerine Şâver ve Âdid, Nûreddin Zengî ile Esedüddin Şirküh'tan yardım istediler. Şirküh 7000 kişilik bir orduyla Mısır'a hareket edince Amaury ülkesine döndü. Şirküh Kahire'de Halife Âdid ve veziri Şâver tarafından karşılandı. Şâver, Şirküh'un yeğeni Selâhaddin (Eyyübî) ve arkadaşları tarafından kendileri aleyhinde faaliyette bulunduğu için tutuklandı ve Halife Âdid'in emriyle 18 Ocak 1169 tarihinde idam edildi. Daha sonra Şirküh vezirlik makamına getirildi.

Şirküh vezir tayin edildikten iki ay sonra öldü. Nûreddin'in kumandanlarının tavsiyesi üzerine Âdid 26 Mart 1169 tarihinde Selâhaddin'i vezir tayin etti. Selâhaddin'i ve Oğuzlar'ı kendileri için tehlikeli gören muhalifleri, onları Mısır'dan atmak için Haçlılar'la iş birliği yaptılar. Üstâdüddâr* Emîr Cevher'in